

Loyalis Verslag Verantwoord Beleggen 2017

INHOUDSOPGAVE

1 Inleiding	3
2 Verantwoord beleggen in cijfers	4
3 Activiteiten verantwoord beleggen	5
4 Verslag stemmen	6
5 Verslag engagement	7
6 Verslag uitsluitingen	10
7 Verslag ESG integratie	11

1 INLEIDING

Verantwoord beleggen is voor Loyalis een integraal onderdeel van onze beleggingsfilosofie en het beleggingsproces. Als lange termijn belegger is het voor ons belangrijk dat ondernemingen goed omgaan met de omgeving, de medewerkers en dat zij goed worden bestuurd. Wij zijn ervan overtuigd dat er betere beslissingen over beleggingen kunnen worden genomen door systematisch rekening te houden met milieu (Environment), sociale (Social) en bestuurlijke (Governance) kwesties en deze mee te nemen in het beleggingsproces. Daarom is het integreren van ESG-factoren opgenomen in onze Investment Beliefs. Klanten vinden het in toenemende mate van belang dat ingelegde premies verantwoord worden belegd. Aan deze wens willen wij voldoen.

In het [Loyalis Beleid Maatschappelijk Verantwoord Beleggen](#) wordt uitgelegd hoe verantwoord beleggen is verankerd in het beleggingsproces van Loyalis. Hierin staat beschreven welk beleid van toepassing is op de bedrijfsvoering van Loyalis en wat er wordt verwacht van bedrijven waarin Loyalis investeert. Loyalis houdt ieder jaar het beleid verantwoord beleggen kritisch tegen het licht, vervolgens wordt het beleid, waar nodig en/of wenselijk, uitgebreid en aangescherpt. Zo is er een aantal nieuwe thema's opgenomen, waaronder: wapens, voeding, transparantie en verantwoording. Daarnaast is het beleid voor reeds bestaande thema's verder aangescherpt. In dit verslag verantwoord beleggen leggen we verantwoording af over ons beleid. In dit verslag kunt u lezen hoe in 2017 verantwoord beleggen in de praktijk is toegepast en welke resultaten hierbij zijn geboekt.

2 VERANTWOORD BELEGGEN IN CIJFERS

87,9%	Percentage bedrijven uit de portefeuille waar Loyalis zijn stem heeft uitgebracht op de aandeelhoudersvergadering
401	Aantal dialogen dat Loyalis in 2017 met 248 bedrijven heeft gevoerd.
€ 380,1 miljoen	Beleggingen die bijdragen aan Sustainable Development goals van de Verenigde Naties
€ 168,5 miljoen	Investeringen in Green/Social Bonds door Loyalis
3	Aantal toevoegingen aan uitsluitingenlijst in 2017
22	Aantal bedrijven op de uitsluitingenlijst in 2017

---

3 ACTIVITEITEN VERANTWOORD BELEGGEN

Loyalis heeft bepaalde waarden waaraan de bedrijven in onze portefeuille moeten voldoen. Indien dit niet het geval is, hebben we een aantal mogelijkheden tot onze beschikking om onze invloed als aandeelhouder aan te wenden en zo te proberen het beleid en de acties van een bedrijf te veranderen.

Stemmen en engagement doet Loyalis niet zelf. Dit hebben we uitbesteed aan APG Asset Management (APG AM) en BlackRock. Meer informatie over corporate governance en engagement principes van BlackRock zijn te vinden op:

<https://www.blackrock.com/corporate/literature/fact-sheet/blk-responsible-investment-1engprinciples-global-122011.pdf>. APG AM heeft een team van specialisten in dienst dat onderzoek doet naar de ESG prestaties van bedrijven en met bedrijven in gesprek gaat over ESG thema's. Loyalis heeft een belegd vermogen van ruim €3,1 miljard, terwijl APG AM ruim €470 miljard onder beheer heeft. Op deze manier hebben we meer invloed. Om de slagkracht nog verder te vergroten trekt APG AM vaak samen op met andere Nederlandse institutionele beleggers binnen de vereniging Eumedion.

De mogelijkheden die Loyalis tot zijn beschikking heeft zijn:

1. Stemmen

Als aandeelhouder hebben we stemrecht op aandeelhoudersvergaderingen. Dit recht gebruiken we graag. In principe maken we dan ook altijd gebruik van ons recht om te stemmen, door fysiek aanwezig te zijn of via stemmen op afstand. Zo kunnen we op aandeelhoudersvergaderingen over heel de wereld onze mening richting het bestuur kenbaar maken. Op deze manier hebben we in 2017 onze stem uitgebracht op de aandeelhoudersvergaderingen van 87,9% van de bedrijven in onze aandelenportefeuille. Op 12 oktober 2017 heeft er een aandelentransitie plaatsgevonden waarbij de oude aandelenfondsen zijn vervangen door zogenoemde Socially Responsible Investing (SRI) aandelenfondsen. Sindsdien is BlackRock, beheerder van deze ETF's, verantwoordelijk voor het stemgedrag. Sinds de eerdergenoemde aandelentransitie heeft BlackRock haar stem uitgebracht op de aandeelhoudersvergaderingen van 50 verschillende bedrijven. Van deze bedrijven maken er 30 onderdeel uit van het iShares Developed World SRI ETF. Gedurende deze vergaderingen is er voor 207 onderwerpen een stem uitgebracht. De overige 20 bedrijven maken onderdeel uit van het iShares Emerging Markets SRI ETF. Tijdens deze vergaderingen is er voor 211 onderwerpen een stem uitgebracht.

2. Engagement

Naast het actief gebruiken van stemrecht gebruiken we onze invloed als aandeelhouder ook buiten de aandeelhoudersvergaderingen om. Als we constateren dat het beleid of de praktijk van een bedrijf niet in overeenstemming is met onze waarden gaan we met het bedrijf in gesprek. In 2017 zijn er door APG AM namens Loyalis met 248 bedrijven dialogen gevoerd over 401 verschillende onderwerpen.

3. Uitsluiting

De laatste mogelijkheid die we tot onze beschikking hebben is het uitsluiten van bedrijven uit ons investeringsspectrum. Dat heeft niet onze voorkeur. Op het moment dat we een bedrijf uitsluiten, zijn we geen aandeelhouder meer en kunnen we dus geen gesprekken meer voeren om het gevoerde beleid te veranderen. Er zijn echter bedrijven waar Loyalis niet in wil beleggen, bijvoorbeeld bedrijven die betrokken zijn bij de productie van clustermunitie, anti-persoonsmijnen, chemische wapens en kernwapens buiten het non-proliferatieverdrag². Daarnaast willen we ook niet beleggen in bedrijven die de Global Compact richtlijnen van de

² Het non-proliferatieverdrag is een verdrag dat het bezit van kernwapens beperkt. In dit verdrag is afgesproken dat kernenergie voor vreedzame toepassingen expliciet zijn toegestaan, maar dat enkel de Verenigde Staten, Rusland, Verenigd Koninkrijk, China en Frankrijk kernwapens mogen bezitten.

Verenigde Naties schenden. Mochten we erachter komen dat een bedrijf deze richtlijnen schendt, dan geven we het bedrijf eerst de kans om zich aan te passen door ermee in gesprek te gaan. Leidt dit niet tot resultaat, dan trekken we onze investeringen terug. In 2017 zijn er 3 bedrijven toegevoegd aan de uitsluitingenlijst.

4 VERSLAG STEMMEN

Wanneer Loyalis een aandeel in een bedrijf bezit, hebben we het recht om te stemmen op de aandeelhoudersvergadering. We proberen dit recht altijd te gebruiken, door ofwel fysiek aanwezig te zijn of op afstand onze stem uit te brengen. Stemmen doet Loyalis niet zelf, dat hebben we uitbesteed aan de specialisten van APG. In het APG [Corporate Governance Raamwerk](#) staat het beleid beschreven hoe APG stemt bij bedrijven.

In de periode 12 oktober 2017 – 31 december 2017 heeft BlackRock haar stem uitgebracht bij 50 van de bedrijven die onderdeel zijn van onze vernieuwde aandelenportefeuille. In totaal is er voor 418 onderwerpen een stem uitgebracht gedurende het laatste kwartaal van 2017.

Bent u benieuwd hoe APG (onder andere) namens Loyalis heeft gestemd op aandeelhoudersvergaderingen van individuele bedrijven? Het is mogelijk om op de website van APG gedetailleerde informatie te vinden over het stemgedrag. Zo kunt u inzien hoe er gestemd is per bedrijf, per aandeelhoudersvergadering en zelfs per onderwerp van de agenda.

5 VERSLAG ENGAGEMENT

5.1 Overzicht engagement

In deze paragraaf wordt een overzicht gegeven van de bedrijven waarmee APG mede namens Loyalis een dialoog mee heeft gevoerd. Het overzicht is gerangschikt naar het onderwerp waarover er gesproken is. In totaal hebben we 401 dialogen in 2017 gevoerd met 248 bedrijven.

1) Milieu: 47 engagement trajecten met 37 bedrijven

ABN AMRO Group NV; American Electric Power Co Inc; AvalonBay Communities Inc; Boston Properties Inc; BP PLC; Brixmor Property Group Inc; Digital Realty Trust Inc; Duke Energy Corp; Equity Residential; Exxon Mobil Corp; FirstEnergy Corp; General Electric Co; Host Hotels & Resorts Inc; HP Inc; Kellogg Co; Kimco Realty Corp; Koninklijke DSM NV; Mid-America Apartment Communities Inc; National Australia Bank Ltd; Nestle SA; Occidental Petroleum Corp; Phillips 66; Prologis Inc; Public Storage; Randstad Holding NV; Regency Centers Corp; Repsol SA; Rio Tinto PLC; Royal Dutch Shell PLC; Simon Property Group Inc; Southern Co/The Statoil ASA; TOTAL SA; Ventas Inc; Vornado Realty Trust; Williams Cos Inc/The; Wilmar International Ltd.

2) Mensenrechten: 34 engagement trajecten met 18 bedrijven

adidas AG; Anglo American PLC; Apple Inc; Cardinal Health Inc; Citigroup Inc; Daimler AG; Enbridge Inc; Enel SpA; Exxon Mobil Corp; HeidelbergCement AG; HP Inc; Kinder Morgan Inc/DE; McKesson Corp; Pfizer Inc; Phillips 66; Tesla Inc; TransCanada Corp; Williams Cos Inc/The.

3) Arbeidsstandaarden: 38 engagement trajecten met 19 bedrijven

Amazon.com Inc; Apple Inc; Chocoladefabriken Lindt & Spruengli AG; Fast Retailing Co Ltd; Foot Locker Inc; Gap Inc/The; Glencore PLC; Hanesbrands Inc; Hennes & Mauritz AB; Hershey Co/The; L Brands Inc; L3 Technologies Inc; Link REIT; Masco Corp; Mid-America Apartment Communities Inc; Monsanto Co; NetApp Inc; Nippon Steel & Sumitomo Metal Corp; Wells Fargo & Co.

4) Veilig arbeiders: 26 engagement trajecten met 14 bedrijven

Costco Wholesale Corp; Foot Locker Inc; Gap Inc/The; Glencore PLC; Hanesbrands Inc; Hennes & Mauritz AB; L Brands Inc; Li & Fung Ltd; Macy's Inc; Marks & Spencer Group PLC; NIKE Inc; PVH Corp; Ross Stores Inc; TJX Cos Inc/The.

5) Uitbannen kinderarbeid: 14 engagement trajecten met 7 bedrijven

Apple Inc; Chocoladefabriken Lindt & Spruengli AG; Hershey Co/The; Microsoft Corp; Mondelez International Inc; Nestle SA; Tesla Inc

6) Tegengaan Corruptie: 5 engagement trajecten met 1 bedrijf

Wells Fargo & Co.

7) Ondernemingsbestuur: 182 engagement trajecten met 116 bedrijven

ABB Ltd; ABN AMRO Group NV; Akzo Nobel NV; Amgen Inc; Amphenol Corp; Apache Corp; ASML Holding NV; Assa Abloy AB; Atlas Copco AB; Automatic Data Processing Inc; AvalonBay Communities Inc; Ball Corp; Banco Santander SA; Bank of America Corp; Baxter International Inc; Boston Properties Inc; Brixmor Property Group Inc; Bunzl PLC; Chipotle Mexican Grill Inc; Cie Financiere Richemont SA; Comcast Corp; ConocoPhillips; Consolidated Edison Inc; Credit Suisse Group AG; Cummins Inc; DBS Group Holdings Ltd; DENTSPLY SIRONA Inc; Digital Realty Trust Inc; Direct Line Insurance Group PLC; East Japan Railway Co; Engie SA; Eni SpA;

Entergy Corp; Equity Residential; Essex Property Trust Inc; Extra Space Storage Inc; Exxon Mobil Corp; ;Fastighets AB Balder; General Electric Co; Goldman Sachs Group Inc/The; Goodman Group; GPT Group/The; Hammerson PLC; Hitachi Ltd; Honeywell International Inc; Host Hotels & Resorts Inc; HSBC Holdings PLC; Iberdrola SA; Juniper Networks Inc; KDDI Corp; Kellogg Co; Kimco Realty Corp; Klepierre SA; Koninklijke Ahold Delhaize NV; Koninklijke DSM NV; Koninklijke Philips NV; L3 Technologies Inc; Link REIT; Macerich Co/The; Masco Corp McDonald's Corp; Mediobanca Banca di Credito Finanziario SpA; Mid-America Apartment Communities Inc; Mitsubishi UFJ Financial Group Inc; Mizuho Financial Group Inc; Monsanto Co; Muenchener Rueckversicherungs-Gesellschaft AG in Muenchen; NetApp Inc; Newmont Mining Corp; Nippon Steel & Sumitomo Metal Corp; Nippon Telegraph & Telephone Corp; Nissan Motor Co Ltd; Nomura Holdings Inc; Nordea Bank AB; Occidental Petroleum Corp; O'Reilly Automotive Inc; Panasonic Corp; PepsiCo Inc; Pernod Ricard SA; Pfizer Inc; Prologis Inc; Public Storage; Randgold Resources Ltd; Randstad Holding NV; Raytheon Co; Realty Income Corp; Regency Centers Corp; Resona Holdings Inc; Royal Dutch Shell PLC; Scentre Group; Schneider Electric SE; Simon Property Group Inc; Skyworks Solutions Inc; SoftBank Group Corp; Sony Corp; Sumitomo Mitsui Financial Group Inc; Swedbank AB; Swedish Match AB; Telecom Italia SpA/Milano; Telefonica SA; TJX Cos Inc/The; Total SA; Toyota Motor Corp; Under Armour Inc; Unibail-Rodamco SE; Unilever NV; United Overseas Bank Ltd; Ventas Inc; Veolia Environnement SA; Verisk Analytics Inc; Vivendi SA; Vornado Realty Trust; Wells Fargo & Co; Wolters Kluwer NV; Woodside Petroleum Ltd; Yahoo Japan Corp.

8) Overig: 55 engagement trajecten met 36 bedrijven

Air Liquide SA; Amazon.com Inc; Anheuser-Busch InBev Worldwide Inc; ArcelorMittal; Bank of America Corp; BP PLC; Cenovus Energy Inc; Centrica PLC; Coca-Cola Co/The; Danone SA; Enel SpA; Engie SA; Fast Retailing Co Ltd; Iberdrola SA; Koninklijke DSM NV; Koninklijke Philips NV; L Brands Inc; L'Oreal SA; Microsoft Corp; Nestle SA; Novartis AG; PepsiCo Inc; Procter & Gamble Co/The; Royal Dutch Shell PLC; SES SA; Siemens AG; Starbucks Corp; Symrise AG; TechnipFMC PLC; Telefonaktiebolaget LM Ericsson; Telenor ASA; Tesla Inc; Toronto-Dominion Bank/The; Total SA; Unilever NV; Valeo SA.

5.2 Resultaat engagement

Om een beeld te geven welke onderwerpen er worden behandeld in de dialogen met bedrijven en welke resultaten hierbij worden gehaald, zijn hieronder een aantal voorbeelden van dialogen met bedrijven opgenomen.

Milieu

We verwachten van bedrijven dat ze een goed inzicht hebben in de milieurisico's die ze lopen en een beleid hebben over hoe ze daarmee omgaan. Het grootste risico op dit moment, dat vrijwel al onze beleggingen raakt, is klimaatverandering. Met name voor energiebedrijven en bedrijven die veel koolstofdioxide (CO₂) uitstoten tijdens hun productieproces is het cruciaal om hier goed op in te spelen. Ook vastgoed kan een belangrijke rol spelen bij het terugdringen van de uitstoot.

Het plan van Shell om haar ecologische voetafdruk te halveren voor 2050 is een stap in de goede richting. Shell kijkt niet alleen naar haar eigen uitstoot maar ook naar de uitstoot van leveranciers en klanten. Drie jaar geleden hebben we samen met andere aandeelhouders erop aangedrongen dat Shell de gevolgen van klimaatveranderingen op haar eigen activiteiten in kaart zou brengen. Een resolutie hierover is destijds aangenomen. Afgelopen jaren zijn meerdere resoluties aangenomen bij olie en gas bedrijven. Zo zijn BP en Total ook op deze wijze gaan rapporteren over klimaatverandering. ExxonMobil heeft dit voorbeeld in 2017 gevolgd.

Mensenrechten

De UN Global Compact, één van de grondslagen van het verantwoord beleggingsbeleid, zegt dat bedrijven niet medeplichtig mogen zijn aan mensenrechtenschendingen. Ook moeten ze voorkomen dat hun activiteiten daartoe leiden of eraan bijdragen. Gedurende 2017 zijn er enkele tientallen bedrijven aangeschreven die in opkomende markten actief zijn in de winningsindustrie vanwege de beperkte controle op naleving van de mensenrechten. Farmaceutisch bedrijf Mylan heeft stappen ondernomen om te voorkomen dat haar spierverslappers worden gebruikt in het uitvoeren van doodstraf in de Verenigde Staten. We hebben aangedrongen op deze acties vanwege het nieuws in 2014 dat Mylans rocuronium bromide werd gebruikt bij het uitvoeren van de doodstraf. In eerste instantie heeft Mylan, in onze beleving, niet afdoende hierop gereageerd waarna we onze beleggingen in Mylan verkocht hebben. Inmiddels heeft Mylan een duidelijk distributiebeleid waardoor we er inmiddels weer in investeren. Ook Pfizer heeft distributieprocessen aangepast om te voorkomen dat hun afnemers producten leveren aan gevangenen die de doodstraf uitvoeren.

Arbeidsrechten

Wij willen dat werknemers van de bedrijven waarin wij beleggen zich vrij kunnen verenigen in vakbonden en collectief kunnen onderhandelen over arbeidsvoorwaarden. Kinderarbeid, gedwongen arbeid en discriminatie op de werkvloer zijn niet acceptabel. Goed personeelsbeleid kan de waarde van een belegging vergroten. Kledingbedrijf Li & Fung heeft een statement gepubliceerd over de verbeterde arbeidsomstandigheden bij de ongeveer 15.000 bedrijven waar haar kleding wordt geproduceerd. We hebben erop aangedrongen bij Li & Fung om een lijst van hun leveranciers te publiceren. Transparantie is belangrijk om arbeidsomstandigheden te kunnen onderzoeken en waar nodig problemen aan te pakken.

Uitbannen kinderarbeid

Kinderarbeid is een bekend probleem in de kobalt industrie. Apple heeft gedurende 2017 een rapport gepubliceerd over hoe ze een beter beeld wil krijgen over de manier waarop het winnen van kobalt plaatsvindt en het beleid dat wordt toegepast indien kinderarbeid wordt ontdekt. Ook HP heeft gepubliceerd hoe het winningsproces van kobalt wordt gemonitord. Dit zien we als goede eerste stappen in het onderzoeken van de gehele kobalt keten.

Goed bestuur

Wij hechten grote waarde aan een goed ondernemingsbestuur dat gevarieerd is samengesteld, een duidelijke taakverdeling kent tussen uitvoering en toezicht en voldoende aandacht heeft voor minderheidsaandeelhouders zoals pensioenfondsen.

Een grote Aziatische hypotheekaanbieder heeft aangekondigd dat het geleidelijk de Raad van Bestuur gaat verjongen nadat we hadden gewezen op het continuïteitsrisico vanwege de hoge gemiddelde leeftijd van de bestuurders; slechts één van de zeven is jonger dan zeventig.

6 VERSLAG UITSLUITINGEN

Loyalis belegt **niet** in bedrijven die betrokken zijn bij het maken van clusterwapens, anti-persoons(land)mijnen, chemische en biologische wapens. Het schenden van de VN Global Compact-richtlijnen kan eveneens tot uitsluiting leiden.

Elk jaar wordt door APG een selectie gemaakt van bedrijven die mogelijk de VN Global Compact-afspraken overtreden. Dit leidt doorgaans tot een engagementtraject dat meerdere jaren kan duren, met als doel om hun gedrag te verbeteren. Hierbij zijn er duidelijke eisen en tijdsgrenzen. Uitsluiting is daarbij een laatste stap die zoveel mogelijk wordt vermeden, omdat we na uitsluiting geen aandeelhouder meer zijn en daarmee niet meer met het bedrijf in gesprek kunnen gaan om het gevoerde beleid te verbeteren.

In 2017 is onze uitsluitingslijst uitgebreid met de moederbedrijven van drie ondernemingen: Easterline Technologies, L&T Technology Services en Larsen & Toubro Infotech. De eerste vanwege betrokkenheid bij de productie van clustermunitie, de tweede en derde omdat ze dochterbedrijven zijn van Larsen & Toubro dat we eerder uitsloten vanwege mogelijke betrokkenheid bij de productie van kernwapens voor een land dat er volgens het Non-proliferatieverdrag niet over mag beschikken (India).

Eind 2017 staan er 22 beursgenoteerde bedrijven op onze uitsluitingslijst.

Per 1 januari 2018 staan de volgende landen op de lijst van uitgesloten staatsleningen: Centraal-Afrikaanse Republiek, Democratische Republiek Congo, Eritrea, Irak, Iran, Jemen, Libië, Soedan, Somalië, Noord-Korea. Deze lijst is ten opzichte van vorig jaar niet veranderd. Criterium voor uitsluiting is of de landen gestraft zijn met een wapenembargo door de Veiligheidsraad van Verenigde Naties.

7 VERSLAG ESG INTEGRATIE

Onderstaand doen we verslag over ontwikkelingen van de integratie van ESG criteria in de beleggingsportefeuille binnen de verschillende beleggingscategorieën waarin Loyalis actief is.

7.1 Vastrentende waarden

De specialisten bij onze vermogensbeheerder APG Asset Management baseren de analyse van bedrijfsobligaties niet alleen op financiële criteria, maar houden ook expliciet rekening met ESG-factoren. Gezien de regelgeving die overheden over heel de wereld introduceren om de CO₂-uitstoot te verminderen, besteden de portfoliomanagers van APG speciale aandacht aan bedrijven die in de bedrijfsvoering sterk leunen op fossiele brandstoffen. Over het algemeen zal APG de exposure naar deze bedrijven limiteren in de portefeuille van Loyalis. Aan de andere kant wordt er ook actief geïnvesteerd in bedrijven met een hoge duurzaamheidswaarde en (op kleine schaal) in Green Bonds. We proberen onze exposure naar bedrijven met een hoge duurzaamheidswaarde en Green Bonds uit te breiden, met inachtneming van de risico- en rendementseisen.

De onderstaande tabel geeft een aantal cijfers weer over de karakteristieken van de bedrijfsobligatie portefeuille.

Indicator	Waarde 2017
Allocatie High Sustainability Investments (% totale portefeuille vastrentende waarden)	15.2%
Allocatie Green Bonds (% totale portefeuille vastrentende waarden)	6.7%
Totale allocatie Sustainable Investments (% totale portefeuille vastrentende waarden)	21.9%

Toelichting bij deze tabel:

High Sustainability Investments: Beleggingen die bijdragen aan Sustainable Development goals van de Verenigde Naties.

Green Bonds: Dit zijn speciale obligaties die kunnen worden uitgeschreven door bedrijven of instanties waarvan de opbrengst rechtstreeks gaat naar groene projecten. Loyalis heeft bijvoorbeeld een Green Bond van de European Investment Bank (EIB) in de portefeuille.

7.2 Vastgoed

Loyalis investeert in twee vastgoedfondsen: CBRE NL woningen en het NL woningenfonds van Vesteda.

De onderstaande tabel geeft een aantal cijfers weer over de prestaties van de vastgoedfondsen waarin Loyalis investeert.

	CBRE NL Woningen Fonds			Vesteda NL Woningen Fonds		
	2017	2016	2015	2017	2016	2015
GRESB score	86	73	71	76	67	38
Gemiddeld energielabel fonds	1.22 (B)	1.34 (C)	1.35 (C)	1.47 (C)	1.50 (C)	1.52 (C)
Uitstoot broeikasgassen (kg CO ₂ /m ₂)	14.54	15.81	21.7	-	-	-
Totale uitstoot (ton CO ₂)	-	-	-	nrb	734	805

Het CBRE NL Woningen Fonds heeft een 5 sterren rating en is de GRESB (Global Real Estate Sustainability Benchmark) sector leider. Het energie- en gasverbruik is in 2017 gedaald met respectievelijk 10% en 8% ten opzichte van 2016.

Het Verstedea NL Woningen Fonds heeft een 4 sterren rating behaald in het GRESB onderzoek over 2017 (ten opzichte van 3 sterren in 2016).

7.3 Private Equity

Nieuwe private equity fondsen waarin wij beleggen, moeten structureler rapporteren over hoe alle bedrijven in hun portefeuille presteren op het gebied van duurzaamheid en goed bestuur. Speciaal hiervoor heeft APG in 2015 samen met AlpInvest (het bedrijf dat een onze private equity beleggingen beheert) en pensioenuitvoerder PGGM een rapportageraamwerk gepresenteerd. Hierin staan doelstellingen op bijvoorbeeld het gebied van gezondheid en werkveiligheid, omkoping en corruptie. Door dit nieuwe raamwerk zullen wij, als zogenoemde 'limited partner' in private equity fondsen (die geen direct contact hebben met de bedrijven in dat fonds), beter zicht krijgen op hoe duurzaam en verantwoord bedrijven presteren. Tot nu toe rapporteerden de beheerders van fondsen (de 'general partners') vooral met losse voorbeelden. Om ervoor te zorgen dat ook andere beleggers dit raamwerk kunnen gebruiken, is het aangeboden aan de UNPRI die wereldwijd het verantwoord beleggen promoot. Om ook vooraf meer zicht te krijgen op hoe een private equity fonds presteert op duurzaamheid en goed bestuur hebben we met andere beleggers gewerkt aan een nieuwe due dilligence vragenlijst. Met ingang van 2016 gebruiken we deze lijst voordat we in een fonds beleggen. AlpInvest heeft als doel om in de voorhoede te acteren op het gebied van verantwoord beleggen binnen de private equity sector. Gedurende 2017 heeft AlpInvest de bijgewerkte verantwoord beleggen due dilligence questionnaire uitgerold. Dit vormt een belangrijke stap in het proces gericht op standaardisering van informatie dat door investeerders geëist wordt op het gebied van verantwoord beleggen. Een groeiend aantal bedrijven in de beleggingsportefeuille wordt geclassificeerd als "gevorderde" of "gemiddelde" ESG uitvoerders. Zowel binnen als buiten Europa is er een positieve trend zichtbaar in het integreren van ESG in beleggingsprocessen in de private equity sector.

7.4 Infrastructuur

Loyalis belegt in infrastructuur via het NIBC European Infrastructure Fund (NEIF). Dit fonds investeert in onder andere de gezondheidszorg, het onderwijs, afvalverwerking en olie- en gas opslag en distributie. Hiermee draagt Loyalis rechtstreeks bij aan het opwekken van hernieuwbare energie.